

SKAFANDRLI ADAM

m o n o
NON-FIKŞN

Koordinator: Nurman TARIQ
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Yekun oxunuş: İlahə ƏHMƏDOVA
Dizayner və tərtibatçı: Rəsul HƏSƏN

Aygün Aslanlı
SKAFANDRLI ADAM

Bakı, "MONO" nəşriyyatı – 2022, 224 səh.

© Aygün Aslanlı / 2022
© Parlaq İmzalar MMC / 2022

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə
nəşri və yayımlanması qadağandır.

MONO – Parlaq İmzalar MMC-yə məxsus markadır.

ISBN: 978-9952-5473-5-1

MONO nəşriyyatı – 6
Sənət seriyası – 2

www.parlaqimzalar.az
mono@parlaqimzalar.az
f @ / monokitab
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "Şərq-Qərb" ASC
Çap tarixi: 20.05.2022
Sifariş: 879

Mündəricat

- 13 Birinci cəhd
- 45 İkinci cəhd
- 55 Üçüncü cəhd
- 63 Dördüncü cəhd
- 89 Beşinci cəhd
- 95 Altıncı cəhd
- 123 Yeddinci cəhd
- 135 Səkkizinci cəhd
- 151 Doqquzuncu cəhd
- 161 Onuncu cəhd
- 195 On birinci cəhd
- 211 Onun haqqında
- 219 Tamaşaçı məktublarından...

...Pantomima teatrının yubileyi idi. Adətən bir-birinin işinə açıq gözlə baxa bilməyən, umub küsən, bir-birini itələyən sənət adamlarını bu balaca teatr birləşdirmişdi. Hamı bir az kövrəlmişdi, hamıda bir azca gənc pantomimçilərlə fəxr duyğusu, teatra sevgi, nostalgiya vardı. Qıyası, dar, kasıb zalda çox səmimi, qeyri-rəsmi atmosfer hökm sürürdü. Teatrın aktyorlarının hazırladıqları nömrələr qonaqların “bədahətən gələn” təbrikləri ilə kəsilirdi. Namiq Ağayev yuxusunu danışır, onu Nazim Hikmətin şeri ilə bitirir, Azərpaşa Nemət zarafatları ilə aktyor dostlarını sancır, Nurəddin Mehdixanlı pafoslu çıxışın yeri varmı-yoxmu deyə götür-qoy eləyir, əlindəki hədiyyəni əlləşdirir, Fəxrəddin Manafov fəlsəfi görkəmini pozmadan susurdu.

Proqramlaşdırılmasa da, öz axarı ilə gedən məclisin bir yerində xalq artisti, aktyor Fuad Poladov təbrik üçün ayağa qalxdı. Asta addımlarla gedib səhnənin yuxarı başındakı stulda oturdu, salonu soldan sağa gözbəgöz süzdü. Aşağı baxdı, sonra bir də salona göz atdı. Saniyələr keçir, zal səssizcə onu gözləyirdi. Az qala, bir dəqiqə keçəndən sonra Fuad Poladov zala dimdik baxıb dedi: “Bax sükutu belə oynayarlar”... və alqışlar!

...Fuad Poladov haqqında danışan hər kəsin ilk, ya da, ən azı, ikinci cümləsi bu oldu: “Pauza ustası, sükutu oynamağı bacaran aktyor”. Teatrşünas Valentina Reznikova “Oyunçu – saxtakar deyil” adlı məqaləsində onun haqqında “Hərdən adama elə gəlir ki, o, oynayacağı rolun mətni ilə təkbətək qalanda daha rahatdır, nəinki insanlarla olanda. Çünki orda – məndə insan xarakterinin mahiyyətində dair sonsuz sayda maraqlı, hərdən də gözlənilməz ipucuları tapmaq mümkündür! Axı insan sadəcə yaxşı, ya da pis olmur. Onda hər şeydən bir az var – bir az işıq, bir az qaranlıq. Sözlər isə... Onları dilə gətirəndə ilkin mənasını itirir. Buna görə də o, az danışır. Sadəcə ehtiyac olanda...” yazır. (“Лицедей – это не притворщик”; “Иные берега” teatr jurnalı)

Yalnız ürəyi dolu olanlar, sözün sehrli gücünü bilənlər susmağa üstünlük verirlər – sözləri qiymətdən salmamaqdan ötrü, məqamında deməkdən ötrü... Fuad Poladov sözü hiss eləyir, onu eşidir və qoruyur.

Əksər yaşlılarım kimi, mən də onu uşaqlıqdan tanıyıram. Uzaq zümrüd şəhərdə istirahət, bayram günlərimizin tək-tük əyləncələrindən biri də təkrar-təkrar yayımlanan televiziya tamaşalarını, filmləri izləmək idi. Bu günün insanı Türkiyə, Latın Amerika istehsalı olan seriallara necə baxırsa, biz də onda həmin tamaşalara, filmlərə elə baxırdıq, sözlərini əzbərləyirdik, qəhrəmanlara aşiq olurduq. O vaxta qədər daha çox teatr həvəskarları tərəfindən tanınan Fuad Poladov da Lütfi Məmmədbəyovun “Atayevlər ailəsi”, “Alov” televiziya tamaşalarından sonra publikanın sevimlisinə çevrilən aktyorlardan biriydi. Baxmayaraq ki, hər

iki tamaşada mənfi rol oynayırdı. Ancaq dövr səksənlərin əvvəliydi. Daha doğrusu, “Atayevlər ailəsi” 1979-cu, “Alov” isə 1980-ci ildə efirlərə çıxmışdı. Kommunizmdə hər kəsi gözləyən ideal həyat, hüquq bərabərliyi, insana əməyinə görə qiymət vermək və sair və ilaxır tipli arzular artıq saxta pafoslu şüardan başqa bir şey deyildi. Və insanlar Emin Bəxtiyarovlara, Şahsuvarovlara daha rəğbətlə yanaşırdılar. Çünki onlar hələ də “bizim Sovet hökumətimiz, kommunist vicdanı” deyən müsbət qəhrəmanlardan daha maraqlı, daha gerçək idilər, onların dedikləri və elədikləri reallıqda baş verənlərə daha yaxın idi. Ona görə də Emin Bəxtiyarovun “İmmanuel Kantın transsendental fəlsəfəsinə görə”, Yaşar Nurinin “bu fani dünyada paççahtan-zaddan da olmadıq” cümlələri aforizmə çevrilmişdi.

Ən çox da Emin Bəxtiyarov sevilirdi. Əgər milis işçisi Şahsuvarov ənənəvi, birxətli mənfi personaj idisə, Emin elə deyildi. İkisi də, demək olar ki, eyni xarakterli obrazlar olsa da, dərinlik baxımından fərqlənirdilər. Emin Bəxtiyarovun öz fəlsəfəsi vardı, əməllərini əsaslandırmağı bacarırdı. Fuad Poladovun ironik intonasiası, jestləri, pauzaları, qırıq-qırıq gülüşü isə onu çoxqatlı eləyir, ziddiyyəti artırırdı. Şahsuvarovu da, Bəxtiyarovu da tamaşaçıya sevdiren sadəcə öz zəmanələrinin qəhrəmanı olmaları deyildi, həm də xarizmaları idi.

Uzun sözün qıssası, mən Emin Bəxtiyarovdan, dolayısı ilə Fuad Poladovdan, o tip kişilərdən qorxurdum. Elə indi də qorxuram. Soyuq zəhm yağan baxışlar, sanki yuxarıdan aşağı baxan gözlər, qəflətən adamın gözünün içinə zillənəndə üzə qonan yumşaq, bir az da istehzal təbəssüm,

həmişə dik duran qamət... Bütün bunlarda bir iblisanəlik var. Eyni zamanda həm özündən itələyən, həm də özünə çəkən... Fuad müəllim məndə həmişə bu obrazla assosiasiya olunub. Onu səhnədən kənardə, məsələn, Fəvvarələr meydanında gəzərkən müşahidə eləyəndə bu təəssüratım daha da möhkəmlənib. Odur ki, onun haqqında kitab hazırlamaq təklifi alanda həmin qorxu və cazibənin təsiri altında, yəni daha çox qadın marağının diktəsi ilə razılaşdım. Onunla, nəhayət ki, əyani tanış olmağa gedəndə ən gözəl donumu geyindim, bəzənib-düzəndim, eynəyimi də par-par parıldadıb gözümə taxdım. Teatr Xadimləri İttifaqında baş tutan tanışlıq mərasimində Fuad müəllim məni dəhlizdə qarşıladı. Hətta məni görəndə bir anlıq gözləri parıldadı. Bu da mənə cəsarət verdi. Artıq istədiyim hər şeyi soruşacağıma, bütün suallarıma ətraflı cavab alacağıma əmin idim, ancaq...

Ancaq bu arxayınlıq cəmi beş-on dəqiqə çəkdi. Əvvəlki təəssüratım – qorxu geri qayıtdı. Qarşımda özünü yaxşı tanıyan, nə istədiyini bilən, adına, mövqeyinə hörmət eləyən və ətrafdakılardan da eyni münasibəti gözləyən bir kişi oturmuşdu. Üstəlik, o həm də peşəkar aktyor idi. Elə bəri başdan da şərtini qoydu: çox özəl mövzulara aid heç bir sual verilməyəcək. Qalan hər şeyə yaşıl işıq!

Başqa nə qaldı ki? Fuad Poladov yaradıcılığı zətən göz qabağındadır, 40 ilə yaxındır ona məqalələr, verilişlər həsr olunur, o, örnək göstərilir. Mən isə heç kimin tanımadığı Fuad Poladovu tapmaq istəyirdim. Onun şərti bir saniyəyə qazandığım özgüvəni elə bircə saniyəyə də yox elədi, amma onu tanımaq, pərdənin arxasında qalan tərəflərini

görmək, sükutu ilə demək istədiklərini anlamaq istəyimi gücləndirdi. “Hələ başlayaq, sonrasına sonra baxarıq”, – deyib ilk söhbətimiz üçün vaxt təyin eləməyini istədim.

Ən azından cəhd eləyəcəm...

BİRİNCİ CƏHD

Rus Dram Teatrındayam; Fuad Poladovla Məbud Məhərrəmovun qrim otağında. Böyük güzgülü iki masa, balaca bir divan, paltarasilan, əlüzyuyan, iki fırlanan kreslo... Fuad müəllimlə birinci söhbətimiz burda olacaq. Daha doğrusu, bütün söhbətlərimiz. O öz yerində oturacaq, mən də Məbud Məhərrəmovun.

Rəngarənglik olsun deyə bircə dəfə məkanı dəyişməyə, onu burdan çıxartmağa çalışdım. Nəzakətlə imtina elədi. Sonra anladım ki, elə belə də olmalıydı. Buradan çıxsaydı, fərqli yerlərdə görüşsəydik, o, Fuad Poladov olmazdı. Ancaq bunu sonra anlayacaqdım. Hələlik sə birinci görüşümüzdür, üz-üzə əyləşmişik və o, uşaqlığı, ilk dəfə kimdən, nə vaxt incidiyini xatırlamağa çalışır.

– Altı yaşım vardı. Rusdilli məktəbdə birinci sinfə gedirdim. Məktəbin həyətindəki zirzəmidə təsərrüfat müdirinin otağı yerləşirdi. İkinci növbənin dərsləri hələ başlamamışdı. Zirzəmidə pilləkənin üstündə oturub mənimlə eyni sinifdə oxuyan qızla söhbət eləyirdim. Təsərrüfat müdirinin qapısından qıfıl asıldığından onun içəridə olmadığı-

Fuad Poladov məktəb illərində

na arxayın idik. Qəflətən otağın qapısı açıldı. Sən demə, qıfıl qulaqcığının birindən asılıbmış, biz bağlı bilmişik. Müdir bayıra çıxdı, “burda neynirsiniz?”, – deyib qışqırdı. Bizi direktorun kabinetinə aparıb dedi ki, bunlar zirzəmidə görüş təyin eləyiblər. Mən “dərsimiz hələ başlamayıb, ona görə gedib orda oturmuşduq” deyə qızı müdafiə eləməyə çalışsam da, direktor təsərrüfat müdirinə inandı. Onda ilk dəfə məktəbdən xaric olundum. Ümumiyyətlə, o vaxt evdə mübahisə yaranmışdı. Atam rus dilində təhsil almağımı istəyirdi, anam Azərbaycan dilində. O hadisədən sonra evdəkilərin əlinə bəhanə düşdü, məni azərbaycandilli məktəbə keçirdilər.

Anam – Hənifə, ibtidai sinif müəlliməsi idi, atam – Ağarəhim Poladov isə kimya-biologiya müəllimi. Amma mən özümü bildim biləli, atamı həmişə vəzifədə görmüşəm. Məktəb direktoru, maarif şöbə müdiri olub. İndiki Yasamal rayonunda (keçmiş Oktyabr rayonu – A.A) sayılıb-seçilən pedaqoqlardan biri, pedaqogika sahəsində birinci Lenin ordeni mükafatçısı, əməkdar müəllim titulu qazanmış insan idi. Ancaq mən məktəbdən xaric olunanda qarışmadı. Deyəsən, oxuduğum məktəb onun işlədiyi rayonda olduğu üçün atam orda təhsil almağımı istəməirdi. Məni indiki Səbail, o vaxtkı 26-lar rayonunun ərazisindəki 132 nömrəli məktəbə keçirdilər.

Mən çox şuluq, ipə-sapa yatmayan uşaq olmuşam. Tez-tez dərs buraxırdım, müəllimlərə mane olurdu. Atam həddindən artıq ciddi, zəhmli adam idi. Onun zəhmindən qorxub məktəbə həmişə ya dayımı aparırdım, ya da dayım oğlu ilə nişanlısını. Bilmirəm, atamın dəcəlliklərimdən xəbəri olurdu, ya yox. Çünki anam da üstünü vurmurdu. Bilirdi ki, atam cəzalandıranda pis cəzalandırır. Odur ki atama heç nə demirdi. Mənim naturam beləydi, şöhrəti bir az tez dadmışdım. Sənətlə uşaqılıqdan məşğul olmağa başlamışdım: dördüncü sinifdən dram dərnəyinə gedirdim. Sonra televiziya açıldı, verilişlərə dəvət olundum. O vaxt televiziya da uşaqlar, pionerlər üçün verilişlər vardı, canlı tamaşalar hazırlanırdı. Bu işlə məşğul ola-ola paralel dərslərə gedə bilmirdim. Əvvəl güzəşt eləmədilər, amma sonra razılaşmağa məcbur oldular. Dram dərnəyinə özüm gedib yazılmışdım. Çünki uşaqılıqdan aktyor sənətinə həvəsim vardı. Hətta albom da düzəltmişdim, aktyorların şəkillərini yığırdım. Məncə, o albom indi də bacımğildə qalma-

Fuad Poladov atası ilə birgə

lıdı. Birinci səhifəsinə Hökümə Qurbanovanın, Ələsgər Ələkbərovun, Sidqi Ruhullanın böyük şəkillərini yapışdırmışdım. Bir də teatrların aylıq bukletlərini yığdırdım. Onlarda aktyorlar, tamaşalar haqqında məlumatlar verilir. O vaxtlar məktəbliləri axşam tamaşalarına buraxmırdılar, mən də gündüz tamaşalarına gedəndə alırdım, sonra gətirib albomuma yapışdırırdım. Gənc Tamaşaçılar Teatrının ən fəal tamaşaçılarından biri idim.

Bizim bir ədəbiyyat müəllimimiz vardı – Bilqeyis müəllimə. Çox gözəl, unikal bir qadın idi, mənə də xətrimi çox

Fuad Poladov anası ilə birgə

istəyirdi. Ədəbiyyat dərslərində pyeslər oxuyurdun, baş rolları həmişə mənə verirdi. Amma aktyor olmağımı istəmirdi. Hətta fikrimi dəyişim deyə mənə bir il sinifdə saxlamışdı. O mənim hüquqşünas olmağımı istəyirdi. Bunun da səbəbi vardı. Bir dəfə sinif jurnalı itmişdi. O vaxtlar belə şeylər olanda ən birinci sinif nümayəndəsindən – “sinifkom” deyirdik – soruşurdular. Bizim sinifkom qız xeylağı idi. Məsələn qızı məktəbdən xaric eləməyə qədər böyütdülər, şagirdlərdən bir neçəsini müəllimlər otağına çağırıdılar. Mən orda sinifkomumuzu müdafiə elədim, onun günahsız olduğunu isbatlamağa çalışdım. Çıxışım